

HATTAT HALİM EFENDİ

Ecz. M. Uğur DERMAN

Meraklısı —maalesef— günden güne azalan eski Türk san'at yazılarımızın son büyük üstadlarından Halim Efendi'yi kaybedeli dört sene geçti.

20 Eylül 1964 Pazar günü akşamı, Londra Asfaltından geçen bir vasıta, Tepebağ mevkiinde ufak tefek bir karaltıya çarptığı zaman, sadece o cana değil, koskoca bir san'ata da kıymış oldu. Memleketimizi ve bütün İslâm âlemini güzel yazıya gark eden Halim Efendinin, ne yazık ki, alın yazısı güzel yazılmamıştı. Çapa Kliniğinde, on günlük bir hayat-memat mücadelesinden sonra, ömrünce kim bilir kaç mezar kitâbesi için yazdığı «Her nefis ölümü tadacaktır» âyet-i celîlesi, 30 Eylül 1964 (23 Cemaziyel-cvvel 1384) de kendi hakkında tecelli etti.

Tuğralar, padişahlar için tertib edilen saltanat imzasıdır ama, Halim Efendi «Besmele»yi de «Tuğra» şeklinde yazmayı bilmiştir.

Yine onun «Cennet, anaların ayakları altındadır» mealindeki Hadis-i Şerifden yaptığı celi sülüs istif. (1361 H. - 1941 tarihli)

Mustafa Abdülhalim Özyazıcı — aramızdaki ismiyle Halim Hoca — 14 Ocak 1898 (20 Şaban 1315) de İstanbulun Haseki semtinde doğdu. Esekapu (= İsa Kapısı) iptidai mektebinden sonra, Gülşen-i Maarif Rüşdiyesine devamla mezun oldu, yazıya karşı merakı da işte orada başladı, bu hususda babası Nalıncı Hacı Cemâl Efendinin teşviki büyüktür. Hamdolsun, hayatta olan üstad hattatımız Hamid —o zamanki ismiyle Musa Azmi— Bey, küçük Mustafa Halim'deki istidadı görüp onunla ayrıca meşgul olmaya başladı. Kendisiyle son görüşmemiz olan 10

Eylül 1964 günü, Tıp Tarihi Enstitüsünde, ilk üstadı Hamid Beyin de bulunduğu bir toplantıda, merhumun bunu bertafsil anlatışı ne hazin bir tesadüfdür!

Halim Efendi'nin 1347 H. (1928) yılında yazdığı sülüs celisi bir âyet istifi.

Bir sene kadar Sanayi-i Nefise Mektebine devam ettikten sonra, Şehülislâm Hayri Efendi'nin gayretiyle açılan «Medresetül Hattatîn»e 39 numara ile talebe oldu. Kısa bir müddet, Hasan Rıza Efendi'den sülüs ve nesih yazı öğrendiyse de, hocasının görme kabiliyetini kaybedip ayrılmasıyla Hacı Kâmil Efendi'ye devama başladı. Tezhib derslerinin yanı sıra, ta'lîkı Hulûsi Efendi'den, sülüs celisi ve tuğrayı Tuğrakeş Hakkı Bey'den, dîvanîyi Ferid Bey'den yazarak 26 Eylül 1918 (20 Zilhicce 1336) de mezuniyete hak kazandı. İşte o günlerinde, çok geceler, idare lâmbası ışığında, yazı çalışarak sabahladığını kendisinden duydum. Hüs-

nühatdan, tarz-ı kadîm üzere an'anevî bir icazetnâmesi yoktur, fakat nice icazetlilere üstad olacak kadar kemâle ermiştir.

Mektebi bitirdikten sonra, Dîvan-ı Hümayun kaleminde çalıştı. Askerliğini Matbaa-i Askerîye'de hattat olarak yaptı, bu arada Evkaf Matbaasında da vazife aldı. 1924 de Babiâli Caddesine dükkân açtı. Ayrıca, Devlet Matbaasında hattatlığa devam eden Halim Efendi, bu tarihten yeni harflerin kabulüne kadar (1928) durup dinlenmeden yazmış, yazmıştır: Kartvizit, mühür, kitap başlığı ve her nevi yazı... Öyle ki, otuz kuruşa kartvizit yazılan o devirde, çeşitli yazılardan yüz lira kazandığı günler olurmuş...

Harflerin değişmesiyle, Halim Efendi de, meslek değiştirmek zorunda kalır ve Silivrikapısı haricinde Tepebağı'nda boş bir arazi satın alır.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

خاتمه
1907

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

Halim Efendiyi bir ziyaretde, cep defterime hemen yazıverdiği dört çeşit «Besmele» örneği. Sırasıyle: Sülüs, nesih, ta'lik, celi divanı hatlarıyla. 2 Ağustos 1956.

Merhumun 1364 H. (1944) de yazdığı «muhakkak» hattı ile Besmele ve «nesih» hattı ile bazı Hadis-i Şerifler

Kendi rivayetine göre, burayı bağ yapacağını söyleyince, kapı karşı komşusu Arnavut bahçıvanlar, müstehzi bir eda ile, bu toprakda bağ olamayacağını söylemişler. «Halim yapsın da siz görün» diyerek bir girişmiş, yirmi bir dönümlük yerin duvarlarını ailesiyle beraber örüp, on dönümünde üç bin kütüklük bir bağ yapmış ve otuz çeşit kadar üzüm yetiştirmiştir. Çavuş, misket, razakı, Erenköy siyahı, nur-i nigâr, pembe çavuş, Hacı Balbal, Hacıoğlu siyahı, Beyrut hurması, İskenderiye misketi, Hamburg misketi, kabak üzümü, Amasya üzümü... «Bağ olmaz» diyen komşular hayrette, Halim müftehir... Azmini göstermek cihetinden bu hâdiseyi bilhassa yazdım.

Ancak, yeni harflerin kabulünde, o da, Hamid Bey gibi işini matbaacılık ve kişiciliğe çevirse idi, muhakkak ki san'at dünyamız daha çok eser kazanırdı. Çünkü o senelerde yazıdan tamamen uzak kalmıştır. Bu devrine aid «Ketebehu Halim sabıka hattat halen bağışan» imzası görül-

müştür. Ah o bağ! Son zamanına kadar satamadığı, satmağa kıyamadığı, belki de sebep-i mevti olan bağ! Üzümlerin üstüne imza atılamazdı ama, yazıların altına konurdu! Bunu kendisine söylediğimde, bana hak vermekle beraber, maddî kaygularla yine de sevgili bağından geçemezdi.

Seneler ilerledikçe yazıya olan alâka artmış, tamir ve imar edilen camilerin san'at yazılarımızla süslenmesine başlanınca, Halim Efendi de hatıra gelmiş, hele 1946 (1366 H.) da Güzel San'atlar Akademisi Hüsnühat hocalığına tâyini, onu büsbütün şevka getirmiştir. Merhumun hakiki takdirkârlarından Necmeddin Okyay üstadımızın buna şöyle bir tarihi vardır:

Ferman-ı (1) «ان تؤدوا» «Entüeddü» elhak yerini buldu.
 Cümle kulüb-ı yârân zevk u sürurla doldu.
 Çek Ba-i Besmeleyle yaz Necmi tarihini:
 Hattat Hacı Halim Bey şanla muallim oldu.
 1366 H.

Halim Hoca, yaş haddinden emekliye ayrıldığı 1963 yılı Ocak ayına kadar, burada pek çok talebeye yazı öğretmiştir. Yerinin boş bırakılarak vazifesinin son bulmasına, pek üzülmüştü. Başına o felâketin geleceği haftaya kadar, Mihrimah Sultan Camii Medresesinde hüsnühat talimine devam etti. Ayrıca, Hafız Osman (1642 - 1698) in tab olunacak bir Mus-haf'ını filminden tashih ediyordu. Israrlarımıza rağmen, kendisinin Kur'an-ı Kerim yazmayışına ne kadar üzülsük yeridir.

Halim Efendi'nin sül'atle yazdığı bir celi ta'lik numûnesi. (Meali: Gönül Cenab-ı Hakkın nazar yeridir.)

(1) Şüphesiz ki Allah size emanetleri ehil (ve erbab)ına vermenizi, insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmeylemenizi emreder.....

(Nisâ' sûresi, âyet: 58)

Biz, yazılarını hayranlıkla seyrederken, sık sık tekrarladığı bir söz vardı: «Ufak tefek, kara kuru gördün de beni Karamürsel sepeti mi sandın?» Hakikaten öyleydi, haline, tavrına baksanız ummazdınız. Maddî refahı çok yerinde olduğu halde, yiyemezdi, giyemezdi. Hele, son zamanlarında, yalnızlığın verdiği bir derbederlik içerisindeydi. Bu muydu o «âyetün min âyâtillah» san'atkâr? Ancak, yazarken görünce, onun Karamürsel sepeti değil, hüsnühat bağından derlenmiş en nadide meyvelerle dolu bir hüner sepeti olduğunu anlarız. Eserlerinden, şu sahifelere seçilen örnekler de, bu fikri te'yid eder.

Hüsnühattın her nev'ini sür'atle ve suhuletle yazardı. «Kamış kalem» denilen o nârin güzel, merhumun marifet dolu parmaklarına râm olmuştu. Hele, celi yazıda böyle sür'ate mâlik bir hattat, celînin alem-darı Mustafa Rakım da (1757 - 1825) dahil, görülmemiştir dersek, mübâlâğa sayılmaz. Kubbe yazılarında, kendi boyundan uzun elifleri, lâmları rahatlıkla çekerken, onu seyretmek bir zevkti. Kubbe (1) ve kuşak (2) yazısı olarak en çok eser vermiş hattatımız Halim Hocadır.

Bir sûreyi, verilen ölçüye göre, sıkışıklık yapmadan istif etmek ve istediği yerde bitirmek ona mahsus bir ilâhî mevhîbedir. Müsveddesi yokdu, zihninde tefekkür istifi yapar, onu kömür kalem ile kâğıda göylece tesbit eder ve celi kalemini ele alıp hemen yazmağa başlardı.

Âharlı kâğıda mürekkeple yazdıklarını tashih etmesi de bir ömürdü. İstiflerin arasını dili veya parmağı ile nasıl silip temizlediğine doğrusu şaşardık. Bu sebeple eski eserleri de aslına uygun bir şekilde tamir eder, tamamlardı.

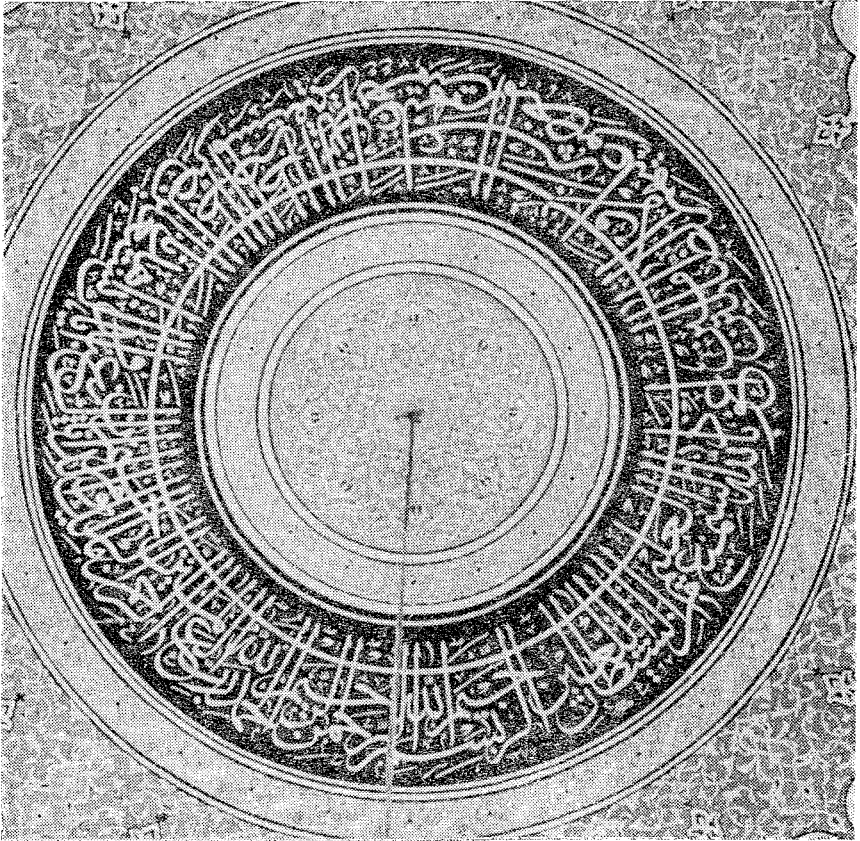
Şimdi gelelim fâni Halim'den bakî kalanlara: On bir sene evvel, bir görüşmemizde, nerelerde eseri olduğunu sormuşdum. Söylediklerini yazdım, bir hayli oldu. Bu hal hoşuna gitti. «Bunu bana ver, eksiklerini tamamlayım» dedi. Bir suretini çıkartıp verdim. Kendisini bağında her ziyaretimde, listeyi daha genişlemiş buluyordum. İnci gibi rık'asiyle, tebyiz edip verecekti, bu müsvedde, şimdi, oğullarının elinden bir türlü gün ışığına çıkamıyan terekesinde, herhalde durmaktadır. Eserlerinden, yeri sabit olanlarını sıralıyorum ki, san'atseverlerimiz yolları düşerse ziyaret edebilsinler:

- Beyoğlunda, Ağa Camii kuşak yazısı (24 m.).
- Ankarada Maltepe Camii, kuşak (41 m.), kubbe vesair yazılar.
- Rize Camiinde kuşak, kubbe vesair yazılar.
- İzmirde Alsancak Ahmet Bey Camii, kuşak, kubbe vesair yazılar.

lar.

- 1) Kubbe yazısı: Bir kubbenin göbeğine celi sülüsle çepeçevre yazılan herhangi bir sûre veya âyetler.
- 2) Kuşak yazı: Bir cami veya türbenin iç duvarlarını boydan boya çeviren ve umumiyetle celi sülüsle yazılan sûre yahut âyetler.

- Şehremininde, Fatih Camiinin kuşak vesair yazıları. (Bu cami 1957 de istimlâk edilmiştir.)
- Denizli Camii, kuşak (34 m.), kapı üstü ve aşere-i mübeşşere.
- Şişli Camii kubbesi.
- İstanbulda Sultan Selim Camii kubbesi.
- Azapkapısı Camii kubbe ve levhaları.
- Sultanahmetde, Sokullu Mehmet Paşa Camii, kubbe, yarım kubbe, kuşak ve sair yazıları.
- Fatih'de Balı Paşa Camii kubbesi.
- Mercanda Örücüler Camii mihrabiye ve kapı üstü (Kadiaskere takliden yazı).
- Kuzuluk Camii kapı üstü.
- Mahmud Paşa Camiinde Besmele ve Bilâl-i Habeşî ismi.
- Süleymaniye Camii Şadırvan kapılarında tahta oyması yazılar.

Halim Efendinin yazdığı son kubbe yazısı: Ankara - Maltepe Camii kubbesi
(1377 H. — 1957 tarihli)

— Süleymaniyede Askerî Matbaa karşısında bir çeşmede «su» âyeti (Mustafa Rakım'ı takliden).

— Ankarada Hacı Bayram-ı Veli Camii kapı üstü.

— Edirne'de Selimiye Camii kapı üstü.

— Sultanahmet Camii kapı kubbesi.

— Muhtelif camilerde ism-i Celâl, ism-i Nebî, Ciharyâr isimleri. (Bilecik, Menemen, Havza, Bandırma Hacı Ali Efendi camileri v.s.).

— Bazı camilerin kapı perdeleri üzerine yazılar (Bayezid v.s.).

— Pek çok mezartaşı.

— Hususî kolleksiyonlarda, mürekkeple yazılmış veya zerendud (altınla yapılmış) levhaları.

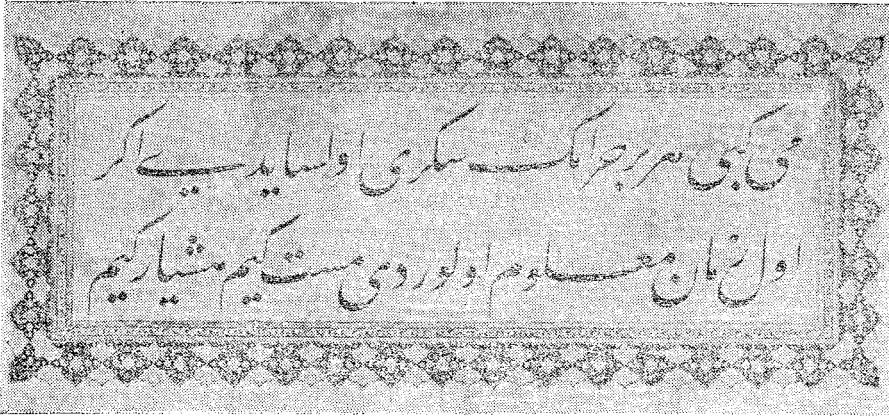
(Bu listenin muhakkak ki eksikleri vardır).

Halim Efendi artık her şeyi ile ebediyetin malı oldu. Fâni vücudu 2 Ekim 1964 Cuma günü Sünbül Efendi Camiinden Kozlu Mezarlığına götürülürken «Bu Kudretin ibreti hattatımız, hüsnühat meraklılarının fazla olduğu devirlerde, hiç olmazsa yarım asır erken yaşasaydı, daha fazla mı velûd olurdu?» diye düşündüm. Ama yazdıklarının çokluğu, bu fikrimi değiştirdi. O, kıymetini bilenler için, tam zamanında geldi, yaşadı, bizleri san'at zevki içinde yaşattı ve nihayet, Necmeddin Efendi Hocamızın düşürdüğü vefat tarihinde söylediği gibi:

Necmiya! Hattat Halim Bey oldu mağfûr-ı îlâh

İlm-i hattın en büyük üstadı idi, geçdü vah!

1384 H.

Mustafa Halim'den bir ta'lik yazı (1365 H. - 1947)

Mey gibi her bir haramın sekri olsaydı eğer,

Ol zaman ma'lûm olurdu; mest kim, hüşyar kim?

Mânası : Her haram olan şey, içki gibi sarhoşluk verseydi, cihanda acaba ayık insan kalır mıydı?